

EINES 1

---

# Esmolem les eines

Debats de l'Economia Solidària per a  
la Transformació Social

---

Materials de l'Escola de l'Economia  
Solidària de Catalunya

---



Xarxa  
d'economia  
solidària  
de Catalunya

**p · l · e · n**  
E D I C I O N S

**TIGRE DE  
PAPER**  
EDICIONS

Icaria  editorial

**EINES I**

---

# **Esmolem les eines**

**Debats de l'Economia Solidària per a  
la Transformació Social**

**Materials de l'Escola de l'Economia Solidària  
de Catalunya**

---

Jordi Estivill  
Jean Louis Laville  
Elba Mansilla  
Ivan Miró  
Óscar Rando  
Anna Fernàndez  
Rubèn Suriñach

# ÍNDEX

## INTRODUCCIÓ

### **Venim de lluny i volem anar molt enllà**

La primera Escola de l'Economia Solidària a Catalunya

Jordi Estivill 9

### **1. Introducció a la economía solidaria**

Jean-Louis Laville 23

### **2. Paradigmes organitzatius solidaris**

Una aportació feminista des de la teoria i les pràctiques

Elba Mansilla 35

### **3. Common & Coops**

Vers l'autogovern del comú

Ivan Miró 59

### **4. Ecosistemes holístics locals per a l'economia solidària**

Óscar Rando 103

### **5. Poder local, economia solidària i enfortiment dels mercats locals**

Anna Fernàndez i Rubèn Suriñach 131

EPÍLEG

**Algunes fites en l'itinerari formatiu  
de l'economia social i solidària**

Jordi Estivill

163

## COMMONS & COOPS

### Vers l'autogovern del comú

Ivan Miró

*Les ciutats són organismes que han viscut segles. Si excavéssim en els seus sòls, hi trobaríem sobreposats carrers, cases, teatres, circs i edificis públics. Si aprofundíssim en la seva història, veuríem com la civilització de la ciutat, la seva indústria, el seu geni, han crescut i madurat lentament per acció de tots els seus habitants abans d'arribar a ser el que són. I, encara avui, el valor de cada casa, de cada taller, de cada magatzem, només és producte del treball acumulat de milions de treballadors sepultats sota terra i no es manté sinó per l'esforç de les legions d'homes que habiten aquell punt del globus [...]. ¿Qui té dret a apropiarse de la més petita part d'aquest terreny, o l'últim dels edificis, sense cometre una manifesta injustícia? ¿Qui té dret a vendre a qui sigui la menor parcel·la del patrimoni comú?*

Piotr Kropotkin. *La conquesta del pa*, 1892

Les ciutats on vivim, les llars que habitem, els territoris que ens alberguen. Les necessitats d'allotjament, d'alimentació, d'abric, de cura, de protecció, d'afecte. Els desitjos de plenitud, de realització, de llibertat, de sociabilitat, d'aprenentatge, de creació, de joc. La memòria, els sabers, els imaginaris, les identitats, la cultura, la comunicació, el llenguatge, les emocions, les sexualitats.

Les relacions socials. La naturalesa que ens sustenta. Els oceans, els boscos, les selves tropicals, els rius, els aqüífers, els minerals, els animals i les plantes, les llavors, l'aire, la biodiversitat. La nostra salut. Els nostres cossos. La nostra existència. Totes i cadascuna de les dimensions de la vida –pròximes o globals, naturals o socials, col·lectives o personals– són avui assetjades per les mil arestes de la voracitat capitalista.

Reestructurant-se i renaixent, superant crisis i contradiccions socials, amb la força acumulada en dècades de predomini neoliberal, avui el capital –en tant que relació productiva i social– tendeix a fagocitar totes les dimensions de la vida planetària. Mercantilitza, monetitza, privatitza, finançaritza. Explota, extreu, saqueja, espolia, empobreix. Depreda la natura (“recursos naturals”) i les persones (“recursos humans”). Urbanitza, industrialitza, automatitza, digitalitza, robotitza. A l'horitzó: sempre el lucre i la reproducció ampliada del capital. El seu *ethos*: la raó instrumental, l'individualisme ontològic, l'egoisme, l'autosuficiència, la competitivitat.

Tanmateix, aquesta ofensiva –que mai no ha cessat des que començà– està sent discutida arreu del planeta per una vella intuïció que sí que havia estat oblidada: “tots els béns són susceptibles de ser comuns i gestionats col·lectivament”. No és un lament amarg d'impotència, tampoc una

remembrança enyoradissa pel que s'ha perdut. És una força exercida, una capacitat desplegada. És una aposta, material i concreta, de transformació emancipadora de les actuals condicions de reproducció de la vida humana. Intercanviant de forma equitativa. Col·lectivitzant. Treballant associadament. Afrontant la satisfacció de necessitats de forma solidària. Compartint. Cuidant. Creant. Cultivant. A partir de la reciprocitat, la redistribució, l'empatia. Amb l'aprenentatge de la generositat. Coneixent el fil delicat que trena l'autonomia amb la interdependència. Des de la raó i la pràctica crítica. Amb l'ajuda mútua. Amb la cooperació social, que pretén –així que es pugui– erigir-se en la pauta generalitzada d'una nova matriu socioeconòmica. Cada dia la intuïció és corpòria: existí, existeix i existirà una producció social fora de les dinàmiques del capital. Una reproducció ampliada de la vida.

És al bell mig d'aquestes resistències col·lectives, intuïcions polítiques i pràctiques de cooperació socioeconòmica, que en els darrers temps ha guanyat centralitat la noció d'allò que és comú: el *comú*, el *procomú*, els *béns comuns*. Des d'àmbits activistes, de la cultura lliure a l'economia solidària, en espais acadèmics i de gestió institucional, les discussions sobre els *commons* eixamplen de nou les oportunitats per a repensar els fonaments de la nostra societat.

A partir d'aquest debat, es rellegeix la genealogia del comunal i la seva destrucció a mans d'aquella revolució burgesa que parí el capitalisme i l'Estat modern. Es ressegueixen les temptatives d'autoorganització de la producció i distribució de la riquesa social, i se n'aprèn. Es mesuren les potències i els límits de les formes històriques i actuals de l'economia social i solidària –el cooperativisme, el mutualisme o l'associacionisme– a l'hora de catalitzar els béns comuns. Es discuteix sobre el *govern dels comuns* i sobre el reconeixement jurídic que ha de tenir –o si n'hi ha d'haver– i la relació que ha de mantenir amb les institucions polítiques estatals. S'analitza la posició dels béns comuns en el mode de producció hegemònic actual, les tensions entre una producció social procomú i l'apropiació privada dels béns naturals, socials i culturals.

Mirar la realitat des dels comuns (redescobrint-los, en cas d'oblit, com el que vivim a les mercantilitzades societats occidentals) ens ajuda a comprendre les limitacions sistèmiques de l'economia de mercat, posa nom a l'apropiació privada de la riquesa social i funciona com una matriu de pràctiques socials capaces de satisfer necessitats col·lectives. Una eina d'anàlisi, resistència i alternativa al servei de les comunitats locals que cuiden i promouen els ecosistemes mediambientals, els espais urbans col·lectius, les



vides comunitàries i els coneixements i altres riqueses comunes (Bollier, 2016).

Ambientals, digitals, culturals o relacionats amb la cura de les persones i els espais de proximitat, cal debatre les estratègies de cooperació social que reproduïxen els béns comuns i que permeten que siguin compartits (Comunaria, 2015). Pensar les relacions que els articulen, testar les *institucions socials* que poden crear-los, preservar-los i generalitzar-los, són reptes imprescindibles per a encaminar-nos cap a unes societats que no tinguin l'objectiu de la reproducció infinita i lúgubre del capital, sinó el de la reproducció ampliada i joiosa de la vida.

### **Genealogia del comunal: No hi han béns comuns sense institucions del comú**

Malgrat que sovint s'hagi descrit l'edat mitjana europea com un període d'irracionalitat i foscor entre la llum de la civilització clàssica i la nellum de l'era moderna (Il·lustració, Revolució liberal, industrialització), cada vegada més recerques assenyalen, per contra, que al llarg d'aquells “mil anys de pugnes entre senyors i pagesos” –o fins i tot de “pagesos sense senyors”– les comunitats camperoles resolgueren gran part de les seves necessitats de forma local i comunitària, a partir d'una economia popular, col·lectiva i autogestionada (Bru, 2010).

Tal com explica David Algarra a *El comú català*, al centre d'aquella economia es trobaven els *béns comunals*, un cos de béns rústics pertanyents al *comú* que complementaven el conreu de la terra i esdevenien imprescindibles per a la subsistència dels camperols pobres. Pastures, boscos, aigües, erms i salines eren usats pels habitants del terme, tot exercint-ne els drets d'aprofitament. La gestió dels recursos motivava la reunió del *comú*, que establia la tipologia dels treballs de l'activitat rural, determinava els drets d'aprofitament per a cada casa i prohibia el lucre i la comercialització. La reproducció social del camperolat es realitzava, doncs, mitjançant *infraestructures comunals* –que també incloïen molins, forns, ferreries, fargues i recs–, les pràctiques d'usdefruit i uns organismes de regulació que a Catalunya es denominaven “consells”. Aquelles regulacions socialment instituïdes defensaven la primacia d'uns drets de propietat compartits: la inexistència d'una propietat privada absoluta (Algarra, 2015).

L'existència dels béns comunals no s'entenia, per tant, sense els corresponents instruments d'autogovern: les institucions polítiques del comú. Fossin els consells catalans, els *concejos* castellans, els *batzarre* basconavarresos o els tribunals d'aigües de les comunitats de regants de València, les formes d'organització comunal –“universitas”, assemblees generals de veïns, consells oberts i es-

trets...– van estendre's arreu de la península Ibèrica per tal de governar els béns comuns a partir dels drets de la terra, el dret consuetudinari i els usos i costums.

La genealogia del comunal mostra, doncs, que no hi ha béns comuns sense institucions del comú, i alhora explica què contribuí a afeblir aquests béns, a deixar-los en un manteniment residual o a fer-los desaparèixer. A Catalunya, un factor inicial d'aquesta erosió fou l'endeutament per a finançar guerres, que obligava a vendre part dels béns comuns dels termes. Un altre fou la contractació emfitèutica, emprada per la Corona catalanoaragonesa per consolidar la colonització de les terres conquerides als musulmans a València o les Balears, que va permetre –amb la Sentència arbitral de Guadalupe (1486)– la creació d'una burgesia pagesa. I, en tercer lloc, la derrota del 1714 significà un atac als usos i costums que s'havien atorgat els mateixos ciutadans i que, en el cas català, haurien format part intrínseca de les Constitucions catalanes. El nou règim borbònic suprimí les restes dels consells (Consell de Cent) i substituí la institució del comú pels ajuntaments i els regidors.

No obstant això, la gran ofensiva contra el comunal arribà amb la creació de l'Estat modern, el naixement del liberalisme i la consolidació de les relacions socials i productives capitalistes; atès que, amb la supressió de les relacions feudals de

l'Antic Règim, els béns comunals foren privatitzats i mercantilitzats amb les desamortitzacions, tot exclouent la pagesia pobra dels aprofitaments comunals i destruint les institucions d'autogovern. Si l'ofensiva mercantil afeblí els béns comunals, la paral·lela consolidació de l'Estat anorreà les institucions del comú.

El procés d'expropiació de la terra a la població rural fou definit per Karl Marx com a *acumulació primitiva*: el precedent del procés d'acumulació del capital (“la prehistòria del mode capitalista de producció”), un procés històric de dissociació entre el productor i els mitjans de producció de les antigues poblacions rurals. Com relata Marx, al segle xv els camperols anglesos lliures i autònoms, deslliurats dels jous servils, es beneficiaven col·lectivament de l'usdefruit de la terra comuna, que oferia “pastures als ramats i els fornies de fusta, llenya, torba”; unes propietats comunals que eren “una antiga institució germànica, que sobrevisqué sota la coberta del feudalisme”. Tanmateix, a partir d'aleshores una sèrie de transformacions apuntalaren la naixent classe capitalista, que expropià i privà de la terra els productors rurals. Mitjançant la usurpació forçosa de la terra comunal i la conversió d'aquesta en closos (*enclosures*), i la de la terra cultivable en pastures privades, s'obligà els camperols a convertir-se en jornalers, “llançats al mercat de treball com a proletaris lliures i deshere-

tats”. El naixent capitalisme, per a Marx, requeria “una condició servil de la massa popular”, que veia “llurs mitjans de treball transformats en capital”.

Aquell procés d'expropiació va rebre un nou impuls al segle XVI amb “el robatori colossal dels béns eclesiàstics”, venuts “a un preu simbòlic a pagesos i burgesos especuladors, que bandejaren en massa els antics subjectes hereditaris i n'aplegaren les tinences”. La transformació de la terra “en un simple article comercial” i la dissolució dels vincles feudals forçaren el naixement d'una massa de proletaris que, arrabassat el seu “ritme habitual de vida”, es convertiren massivament en pidolaires i vagabunds reprimits per una nova “legislació cruenta”. Els “pares de l'actual classe treballadora” –escrivia Marx el 1860– “foren castigats per haver-se transformat forçosament en vagabunds i pobres”.

L'expropiació i el tancament de les terres comunals europees perjudicà doblement les dones camperoles, desposseïdes de la seva participació en els béns comunals. Com assenyala Silvia Federici, tan aviat com es privatitzà la terra i les relacions monetàries dominaren la vida econòmica, les camperoles trobaren més dificultats que els homes per a mantenir-se, i se les perseguí (la caça de bruixes) per confinar-les al treball reproductiu. La unitat que havia existit en el treball productiu-reproductiu per a la subsistència, s'escindí amb

l'hegemonia de la salarització i la producció per al mercat, fonamentada en la divisió sexual del treball. Finalment, les estratègies dels terratinents anglesos per a expandir les propietats, abolir el sistema de camps oberts i tancar les terres comunals tingueren un rèplica de dimensions continentals, amb la conquesta dels espanyols d'Abya Yala ('Amèrica'): a inicis del segle XVII, s'havien apropiat d'un terç de les terres comunals indígenes sota el sistema de l'*encomienda* (Federici, 2010a).

Anys després (1908), el geògraf Élisée Reclus, a *L'homme et la terre*, es preguntava: “¿qui suprimí els comunals, qui reduí i abolí completament els dret d'ús, qui llaurà boscos i erms, privant així al camperol del combustible necessari? ¿qui tancà la propietat per marcar la constitució d'una aristocràcia territorial? [...] ¿què té d'estrany que la fugida a la ciutat sigui inevitable quan el camperol ja no té terres comunals, quan les petites indústries han arribat a faltar-li, quan els recursos disminueixen al mateix temps que s'incrementen las necessitats i les despeses?”

### **Associacionisme i cooperativisme obrer: ¿Els primers comuns sota el capitalisme?**

Les ofensives contra els béns comunals generaren l'acumulació necessària perquè, a diferents regions europees com Catalunya, s'iniciés un doble

procés d'industrialització i urbanització, que proletaritzà ingents masses camperoles desposseïdes i les ocupà i allotjà en els vapors i edificis que poblaren els nous suburbis obrers de les ciutats industrials. ¿Quins foren els nous comunals d'aquell context urbà i industrial? ¿Quines foren les noves institucions del comú?

Si la desposseïció del comunal i la industrialització trencaren els vincles comunals i tradicionals, a la vegada gestaren una nova massa informe proletària i migrant llançada als nous nuclis urbans. És significatiu que a Catalunya coincidissin cronològicament les guerres carlines (la primera, 1833-1840; la segona, 1846-1849; la tercera, 1872-1876), en les quals els camperols empobrits s'enrolaren sota la bandera tradicionalista per combatre el nou poder liberal burgès, amb un cicle de lluites protagonitzat per les noves formes societàries obreres i urbanes. La crema de fàbriques del 1835, les bullangues i la Jamància revolucionària del 1843, la primera vaga general catalana del 1855 en defensa del dret d'associació, eren participades per les primeres societats obreres, que naixien per ocupar-se de la previsió social dels treballadors o fer protooperatives. Es va crear la Junta Central de Directores de la Classe Obrera el 1855; la Direcció Central de Societats Obreres el 1868; l'Ateneu Català de la Classe Obrera el 1861 (amb els bakuninistes Farga i Pellicer i Llu-

nas i Pujals a partir del 1868); Les Tres Classes de Vapor, el primer gran sindicat català, el 1869; el Congrés Obrer de Barcelona el 1870... El proletariat aixecava una institucionalitat pròpia basada en l'associació.

La composició de la classe obrera, en el nou mode de producció capitalista, no fou per tant només un procés sociològic o econòmic, sinó també polític, en què la nova classe es constituïa a partir de relacions i institucions pròpies. Trencat el vincle comunal (o gremial, a les ciutats) es creava un nou vincle col·lectiu: obrer, associatiu i cooperatiu. Per això, el dret a l'associació era el motiu de les lluites obreres inicials, un crit (“¡Associació o mort!”) que acompanyà el naixement de la primera institució proletària: la *societat obrera*. Associació multifuncional i heterogènia, aglutinava els treballadors d'un mateix ofici per practicar l'ajuda mútua i defensar-se de l'explotació del nou capitalisme fabril. Combinava la resistència laboral, el protooperativisme de producció i de consum, amb la previsió, l'estalvi social i el mutualisme. Un antecedent condensat de les posteriors formes d'agregació del proletariat: sindicats, ateneus obrers, cooperatives i mutualitats (Dalmau, 2015).

D'aquelles associacions brollà la primera *economia social* catalana. Dins d'aquesta, el cooperativisme obrer –vinculat inicialment al republicanisme federal– articulà específicament la



cooperació autònoma obrera en la producció i el consum, i la conjugà amb la solidaritat social, i va esdevenir una metodologia concreta d'organització socioeconòmica, amb principis i tècniques propis, i cultures organitzatives i de gestió i formes culturals i de sociabilitat també pròpies. Disseminat on hi hagués indústria, el cooperativisme obrer –sobretot de consum– tingué un paper important en l'autoabastiment alimentari, impulsà polítiques socials autogestionades i les identitats populars de pobles i barris catalans (Miró i Dalmau, 2010).

¿Quins eren els comuns articulats per l'economia social emergent? En primer lloc, la solidaritat, l'ajuda mútua, la reciprocitat, el socors mutu. En un context en què l'Estat només era una màquina de guerra per a massacrar pobres, les polítiques socials hagueren de ser autogestionades des del mutualisme. En segon lloc, els consums, els abastiments, les subsistències. Les cooperatives que arrelaren amb més profunditat a les ciutats del darrer terç del segle XIX i fins als anys trenta del XX foren les cooperatives obreres de consum, que cercaven eliminar intermediaris capitalistes per autoabastir-se a preu just i amb bones condicions, tot afrontant les necessitats econòmiques a través de la propietat col·lectiva i la gestió democràtica. En tercer lloc, la mateixa vida social i política, que podia ser autoorganitzada amb els principis associatius-cooperatius. Si els parla-

ments eren les àgores de la burgesia, el parlament obrer era l'associació.

¿Fou el primer associacionisme o cooperativisme obrer en la modernitat capitalista, el que el comunal fou en l'Antic Règim? A diferència de l'antic comunal, el cooperativisme obrer operà en un marc industrial i urbà, en el qual la propietat privada tendia a ser absoluta: per tant, el cooperativisme no romangué en l'usdefruit, sinó que produí una propietat col·lectiva dels mitjans de producció i consum, amb formes de gestió democràtica. A les cooperatives el govern no el constituïen consells oberts com els primers comunals, sinó consells estrets o tancats: hi participaven tan sols els socis, i els excedents eren repartits entre ells. Malgrat les diferències, alguns autors afirmen que en casos com el dels pòsits marítims de la costa catalana el cooperativisme fou producte de l'evolució de les formes comunals de propietat i treball. Bategant-hi “una realitat de memòria comuna i una pràctica de resistència popular”, algun comunal havia sobreviscut convertint-se en cooperativisme (Ugarte, 2012).

En tot cas, la relació del cooperativisme obrer amb la *comunització*, fins al 1939, depengué dels corrents ideològics plurals que la impulsaven. Republicans com ara els federals del 1865 i el 1880 Joan Tutau, Josep Roca i Galès o Josep Torrelles; radicals de les fraternitats lerrouxistes; unitaris

com ara el diputat Joan Salas Anton; catalanistes d'ERC com ara Joan Ventosa i Roig; o socialistes com ara Micaela Chalmeta, que el 1914 feia mítings amb Andreu Nin, escrivia a *La Internacional* i a *La Guerra Social* i militava a l'Agrupació Feminista Socialista de Barcelona. O com la Unió Socialista de Catalunya, fundada el 1923 per Manuel Serra i Moret, en la qual milità la plana major del cooperativisme català, com ara Joan Coloma i Chalmeta o Joan Rovira i Marquès, que des del socialisme democràtic participaren en la fundació del PSUC. O llibertaris, des dels internacionalistes fins als anarcosindicalistes dels anys 1930, amb homes com ara Sebastià Flor en el consum i Joan Peiró en el cooperativisme de producció, que entenia la cooperativa com el sindicat que produeix de forma autònoma. Aquelles foren les tradicions ideològiques que imprimiren les vessants més socialitzants del cooperativisme, tot combatent en el si de les entitats i òrgans del moviment els interessos particulars de molts *cooperadors* –no pas *cooperativistes*.

Un primer debat, en aquest sentit, fou entre les cooperatives de consum de caràcter “individual” i les denominades “col·lectives”, entre el 1900 i el 1915. Mentre les individuals repartien, a finals de l'exercici i entre els socis, tots els excedents a prorrata en funció del seu consum, les col·lectivistes apostaven per crear, amb els excedents,

fons col·lectius irrepartibles individualment, per  
fornir el fons d'educació (creant escoles o pagant  
escolaritzacions), el fons social (caixa de resis-  
tència, atur forçós, pensions, orfandats, viduïtats,  
malaltia) i el fons de reserva per a la cooperativa.  
Aquell debat es saldà amb la naturalesa mixta de  
la majoria de cooperatives obreres catalanes, ten-  
dint a la col·lectivització dels excedents i passant  
de l'exclusiva cooperació pel benefici entre asso-  
ciats al *cooperativisme* com a mètode d'emanci-  
pació col·lectiu. El segon debat, en la dècada dels  
1920, fou entorn de la concentració cooperativa:  
la "cooperativa única". En aquella ocasió, les ves-  
sants socialitzants optaven per la fusió de les peti-  
tes cooperatives de consum i la creació d'estructu-  
res intercooperatives que abordessin la producció  
cooperativa de segon grau, així com la impulsió de  
polítiques socials de gran abast. I, finalment, amb  
la revolució social del 1936, el debat fou al voltant  
de les col·lectivitzacions promogudes pels sindi-  
cats i el cooperativisme obrer, ja que, mentre les  
primeres eren gestionades pels productors, però  
els excedents eren per a tota la societat, en les se-  
gones els excedents eren per als socis de la coope-  
rativa. La relació del cooperativisme històric amb  
una producció de béns comuns s'intensificà amb  
la nova economia revolucionària, quan les coope-  
ratives obreres explicitaren que:

La finalitat que perseguim per mitjà del coopera-

tivisme és, mitjançant la cooperació de consum i producció, posar en mans del proletariat el capital, terres, fàbriques, ferramentes i útils de treball, per a la creació de la riquesa col·lectiva, i fer impossible la funció del mitjancer i la burgesia, fins a aconseguir la desaparició completa del capitalisme, acabar amb l'exploració de l'home per l'home i de tots els privilegis, deixar d'ésser l'obrer una cosa, matèria d'exploració, i recobrar la seva total personalitat humana en la vida dels pobles i obtenir íntegre el fruit del seu treball, dins d'un estat de dret inspirat en la llibertat i en l'estricta justícia perquè la seva vida sigui feliç en grau màxim. (*Acció Cooperatista*, 705, 6 de novembre del 1936)

## **De l'economia social a l'economia solidària dels béns comuns**

A Europa, en diferents àrees del continent –amb el cas català com a paradigma– les apostes més transformadores del cooperativisme obrer i de l'economia social foren derrotades per les victòries del feixisme. No obstant això, aquella primera onada emancipadora de l'economia social europea també fou afectada profundament pel desenvolupament del capitalisme i de l'Estat, que influïren en la pèrdua del seu caràcter rupturista. Després de dècades de turbulència sistèmica, guerra i lluita de classes (crisi del capitalisme del 1929, onades re-

volucionàries dels 1920 i 1930, ascens dels feixismes i de l'estalinisme, Segona Guerra Mundial), a partir del 1945 els Estats centrals europeus com Anglaterra, Alemanya, França o Itàlia començaren a sistematitzar polítiques socials que milloraren les condicions de vida de les classes treballadores nacionals, tot cercant estendre el consens interclassista, integrar del moviment obrer i mitigar la temptació revolucionària i el contrapès soviètic. L'expansió dels sistemes productius fordistes, així com l'acció de governs progressistes com el Labour, milloraren els salaris directes i indirectes, mentre les economies d'escala de la gran distribució abaratien el consum.

En aquella nova fase del capitalisme, el paper de les formes històriques de l'economia social es veié profundament modificat: les *mutualitats* s'integraren o esdevingueren complementàries dels sistemes de previsió social estatals, les *cooperatives* de producció, consum i crèdit es trobaren en el dilema de créixer de forma desnaturalitzada o desaparèixer en el nou mercat capitalista, i les *associacions* obreres tendiren al sindicalisme de concertació. En general, la *vella* economia social europea interioritzà formes pròpies del model hegemònic estatal-mercantil, com ara la burocratització, la jerarquització, la tecnocratització, l'allunyament del moviment social i l'economicisme, en un procés que Jean-Louis Laville definí com

*isomorfisme institucional* (Laville, 2003). La lluita de classes es diluïa; els sectors que empenyien l'ànima rupturista del moviment obrer i l'economia social, com ara l'anarquisme i els corrents obreristes revolucionaris, havien estat minoritzats, i les socialdemocràcies antigament cooperativistes esdevenien estatals.

Aquella situació, tanmateix, començà a ser qüestionada per un nou cicle de lluites mundial, que a Europa tingué exponents en el Maig del 68 francès, l'autonomia obrera italiana, els moviments alternatius alemanys, la primavera de Praga o els nous moviments obrers i estudiantils a l'estat espanyol. Arreu del continent, noves contradiccions socials i obreres reobrien la lluita de classes, es reprenia la crítica al capitalisme, però també a l'Estat, fos occidental i de mercat, o burocratitzat i repressiu com el de l'URSS.

En aquella onada, nous eixos de lluita prenién els carrers i plantejaven la crítica a la vida quotidiana, als models educatius, a la família patriarcal, a la dominació cultural, a la psiquiatria, al consumisme o a la depredació del planeta, tot prenent forma en nous moviments feministes, ecologistes, pacifistes o contraculturals. D'aquells moviments naixien noves iniciatives socioeconòmiques: ocupació i autogestió obrera de fàbriques, educació antiautoritària, iniciatives ecològiques de producció i consum, cooperatives socials d'inserció la-

boral, llibreries, editorials o companyies de teatre cooperatives... En el pla teòric, es començà a parlar d'una *nova economia social*, però ben aviat s'adoptà el terme *economia solidària*: una economia que es plantejava de nou la crítica del poder i la voluntat de superar el capitalisme.

L'economia solidària, des d'aleshores, ha begut, sobretot, en dues aportacions fonamentals: la llatinoamericana i l'europea. A l'Amèrica Llatina, el concepte emergí als anys vuitanta, associat a iniciatives camperoles, barrials, populars, indígenes i de les dones que afrontaven l'ajust estructural en curs, i fou teoritzat per economistes com ara el xilè Luís Razeto o l'argentí José Luis Coraggio. Per a Razeto, l'economia solidària es caracteritza per una orientació crítica i transformadora respecte a l'economia hegemònica. En la producció, el seu element definitori és la preeminència del treball sobre el capital, però sobretot la presència del que anomena el "factor c": comunitat, cooperació, companyonia. En la distribució, a més del valor monetari, la lògica de la reciprocitat i la redistribució determinen la circulació i l'assignació de recursos productius. Pel que fa al consum, Razeto emfatitza el canvi en la cultura actual de satisfacció de les necessitats, que ha de ser substituïda per una visió integral i una opció de simplicitat, per tal de compatibilitzar el consum amb la cura del medi natural, amb intercanvis justos i més proxi-



mitat entre producció i consum (Razeto, 1993). En l'economia solidària llatinoamericana –amb la important aportació dels moviments populars brasilers i de pensadors com ara Marcos Arruda o Paul Singer–, es fa una lectura especialment crítica de les estructures econòmiques contemporànies, i la promoció de l'autogestió i l'associacionisme de les classes populars “situen aquest corrent i les seves experiències com a contrareferents del neoliberalisme, i fins i tot del capitalisme” (Guerra, 2010: 5).

Pel que fa a Europa, el naixement del concepte d'economia solidària està molt lligat al desenvolupament de l'economia social, així com a l'(auto)crítica a la institucionalització de les seves estructures clàssiques: cooperatives, mutualitats i associacions. Per a Laville i altres autors europeus, les pràctiques d'economia solidària suposen una forma de *democratització de l'economia* en una doble dimensió. L'una, sociopolítica, perquè l'economia solidària representa un avanç cap a la democratització de la societat, pel fet de dur a l'esfera pública iniciatives generades des de la societat civil que, en el marc de l'ortodòxia capitalista, romandrien en l'espai del que és privat. I l'altra, socioeconòmica, ja que l'enfocament de l'economia solidària es basa en la idea que l'economia no es redueix únicament al mercat, sinó que ha d'incloure els principis de re-

distribució, reciprocitat i donació voluntària, en una economia plural proposada per autors com ara Karl Polanyi (Laville, 2015; Guridi i Pérez de Mendiguren, 2008).

¿Sota quines condicions, en tot cas, s'estreny el vincle del cooperativisme, l'economia social i l'economia solidària amb la qüestió del comú? Alguns autors, com ara De Peuter i Dyer, han explorat les relacions potencials entre els *commons* i les cooperatives de treballadors com a exemple de “comuns laborals” (*labour commons*). A les cooperatives de treball, el lloc de treball és un espai comú d'organització; el treball realitzat, una pràctica de “comunització” (*commoning*), i l'excedent generat, una aportació al comú (*commonwealth*). Sense ocultar la possibilitat que les cooperatives de treball siguin alhora antagonistes i/o acomodaticies al capitalisme, per a aquests autors l'ambivalència ha de ser decantada reforçant l'autoorganització, la democràcia al lloc de treball, la distribució de l'excedent o la intercooperació amb altres cooperatives. Finalment, la “potència radical” de les cooperatives de treballadors en la creació i organització dels *labour commons* podrà ser desplegada amb la connexió amb altres lluites del comú i pel comú (*common struggles*), per esdevenir, des del treball associat i autoorganitzat, “cèl·lules d'un metabolisme de mancomunió més gran” (De Peuter i Dyer, 2010).

Per a altres autors, les cooperatives en general poden ser considerades *institucions del comú* per la seva funció de garantir la sostenibilitat material d'unes relacions socials no dependents, emancipadores per a l'individu i la comunitat. Com escriu Fernando Sabin, amb el cooperativisme, la recuperació de les esferes de la reproducció social que garanteixen la vida en comú no han de mesurar-se exclusivament per l'administració de l'Estat, sinó que poden ser articulades a partir de l'autoorganització, el valor d'ús, la sostenibilitat i la gestió col·lectiva. Per a Sabin, tanmateix, les cooperatives poden ser instruments vàlids per a organitzar la gestió d'alguns recursos comuns, però tenir-ne en compte únicament l'estructura formal no garanteix que els comuns es tractin com a tals. A més, per a l'autor, no tota la riquesa pot ser gestionada des de les cooperatives, i distingeix entre *comuns cooperativitzables*, subjectes a una comunitat de referència que se'n beneficia de manera excloent, i altres comuns que necessiten una gestió més oberta i no propietària, com ara els *comuns immaterials* (coneixement, cultura), els *comuns urbans* (places, carrers) o els *comuns planetaris* (oceans, atmosfera). Així mateix, diferencia entre recursos produïts per comunitats, recursos que són gestionats però no posseïts per aquestes, i recursos de propietat comuna.

Si més no, si una cooperativa està compromesa amb l'economia solidària, és una bona eina per a recuperar la capacitat de reproducció social, ja que procura allotjament, aliment, educació, cures o sociabilitat des de l'autogovern i, per tant, és un referent fonamental per a posar en pràctica models de gestió sostenible, democràtica i inalienable dels comuns (Sabin, 2015).

En tot cas, per a pensar una economia solidària dels béns comuns, cal partir de les visions més transformadores de l'economia social i solidària, que per a Ángel Calle i José Luis Casadevente (2015) són les que “intensifiquen les estratègies de cooperació i sostenibilitat (ambiental i comunitària) en un territori concret”, sigui mitjançant cooperatives, sigui a través del consum col·laboratiu *en clau solidària*, de les economies de les cures o de la gestió comunal del territori. En aquesta perspectiva, les iniciatives socioeconòmiques busquen posar a disposició de la societat béns ambientals i cooperatius des de lògiques de sostenibilitat ecològica i de democratització, tant interna com en relació amb la societat. L'economia solidària, doncs, pot ser una economia pels béns comuns si està al servei de la cooperació social, entesa com “el conjunt de reciprocitats afectives, materials i simbòliques que serveixen de base per a satisfer les necessitats humanes” i entenent que no només es tracta de satisfer les

necessitats no cobertes pel mercat o l'Estat, sinó també de transformar els patrons de consum i el sistema de satisfactors econòmics. En tot cas, l'economia solidària dels béns comuns (que cal no confondre amb la moralització del capitalisme expressada per l'Economia del Bé Comú™) haurà d'assentar-se en cinc premisses: *a*) produir per satisfer necessitats bàsiques de la societat de forma reproducible, *b*) treballar més enllà de les relacions capitalistes i patriarcals, *c*) incidir en la reproducció dels béns ambientals i la defensa del territori, *d*) fomentar la democratització interna i social des de les pràctiques econòmiques, i *e*) promoure la reproducció de béns cooperatius (Calle i Casadevente, 2015).

En altres àmbits, el gir comunitzador en l'economia social i solidària es proposa des del denominat *cooperativisme obert*. Així, els grups que treballen per a una nova era d'open cooperativism proposen que: 1) les cooperatives han de ser sense ànim de lucre i estar estatutàriament i internament orientades vers els béns comuns; 2) les cooperatives han d'incloure en el seu govern tots els grups d'interès o que participen en l'activitat socioeconòmica de la iniciativa o són afectats per aquesta (*stakeholders*); 3) les cooperatives han de participar activament en la creació de comuns materials i immaterials, i 4) les cooperatives han de ser organitzades políticament i socialment amb una

mirada global, encara que produeixin localment ([commonstransition.org/open-cooperativism](http://commonstransition.org/open-cooperativism)).

## **El procomú, l'economia social del coneixement, l'economia col·laborativa i el cooperativisme de plataforma**

A les societats europees, la revaloració dels béns comuns, del comunal, és deutora, paradoxalment, d'iniciatives i discussions al cor d'un capitalisme rabiosament tecnològic. Les lluites a l'entorn dels drets de propietat intel·lectual i el desplegament global de les tecnologies de la informació han produït “nous comuns” o *comuns digitals*: programari lliure, viquipèdia, p2p, llicències *creative commons*, etc.

D'una manera anàloga als inicis del capitalisme, quan es produí l'acumulació originària a partir dels tancaments que convertiren en propietat privada els recursos de les comunitats locals, en els darrers anys s'ha produït una ofensiva de tancament i privatització dels béns digitals, que pretén reduir la creació col·lectiva del treball immaterial a l'activitat econòmica sota els paràmetres de l'acumulació de capital. No obstant això, al nou capitalisme cognitiu –encapçalat per companyies monopolistes com ara Facebook o Google– s'hi ha oposat la denominada economia social del coneixement comú i obert, una economia basada en els

principis de reciprocitat, mutualitat i bé comú, que són els fonaments de l'economia social i solidària, però afegint-hi el potencial del coneixement com a recurs potencialment inesgotable, reproduïble a cost zero, i avui sotmès a múltiples formes de tancament i privatització, des de patents biotecnològiques fins al programari privatiu (Vila-Viñas i Barandiaran, 2015).

Aquesta economia proposa autogovernar-se a partir d'unes institucions i una gestió oberta que afavoreixi nous models socials, econòmics, polítics i tecnològics, de caràcter democràtic i descentralitzats, basats en el *procomú* com a alternativa a la concentració de l'economia capitalista del coneixement. Això requereix, a la vegada, infraestructures també obertes i lliures, marcs jurídics que protegeixin els drets d'accés al coneixement, garanties de transparència i participació, així com la sobirania tecnològica i cognitiva de les comunitats (ibídem).

La noció del *procomú* nasqué a partir de les pràctiques de compartició i producció col·laborativa de recursos comuns d'accés obert en l'entorn digital: les denominades comunitats de creació en línia. El model de producció *procomú* entre iguals (Benkler, 2015), doncs, es refereix a la producció compartida de recursos comuns a partir de la col·laboració, en ocasions a gran escala, d'individus a través de plataformes en línia,

en els quals no hi ha una planificació centralitzada i la participació és oberta, autònoma i voluntària. Per a investigadores del *procomú digital* com ara Mayo Fuster, aquesta nova modalitat de *commons* obre l'horitzó de possibilitats en els àmbits polític, social i econòmic, tot originant un gran impacte en indústries com ara la del programari i qüestionant la producció d'altres continguts com els de l'audiovisual o del coneixement en el sector educatiu i acadèmic. Recollint anàlisis de Lawrence Lessig sobre la *cultura lliure* o pràctiques *copyleft*: “compartir lliurement s’ha convertit en valor insígnia de la societat digital” (Fuster *et al.*, 2015).

Per a Michel Bauwens, de la P2P Foundation i de Commons Transition, que promou propostes polítiques per a implementar una economia social del coneixement, les dinàmiques *peer to peer* (entre iguals) estan sorgint en cada plec de la vida social, com una tercera via per a crear valor més enllà del mercat i l'Estat. Impliquen una revolució en la producció, l'autogovern i la propietat, ja que la producció és autoorganitzada, el govern és entre iguals, no representatiu i directe, i la propietat entre iguals protegeix el valor creat comunitàriament de les apropiacions privades a partir de llicències *creative commons*. Per a Bauwens, mentre que la propietat pública està en mans de l'Estat, amb el risc d'esdevenir, sota polítics autoritaris, l'eina de control d'una minoria sobre la majoria,



la propietat comuna concerneix als béns comuns gestionats per la societat civil. Segons Bauwens, els projectes de disseny compartit haurien de tendir a aliar-se amb formes jurídiques i societàries que estiguin en harmonia amb el sistema de valors mateix: “una economia social basada en dissenys oberts i formes cooperatives de propietat” (Bauwens, 2010).

No obstant això, paral·lelament a l’economia col·laborativa procomú, formada per iniciatives com ara Goteo, Guifi.net, Pangea, Wikipedia i iniciatives de transport (*carsharing*) o allotjament compartit (*couchsurfing*, *cohousing*), en els darrers anys hem assistit al creixement exponencial de models d’economia col·laborativa o *sharing economy*, amb lògiques basades en principis col·laboratius entre usuaris però que, tanmateix, a partir d’estructures empresarials capitalistes privatitzen el valor creat. Així, una emergent economia col·laborativa corporativa –en la definició de Trebor Scholz– ha aprofitat la crisi del 2008 per a generar un nou capitalisme que destrueixi les condicions de vida i treball de la classe treballadora: “una espècie de *reaganisme* per altres mitjans”. Sota la idea de consum col·laboratiu, empreses com ara AirBnB o Uber invisibilitzen la producció i el treball, utilitzant “no-treballadors” o falsos autònoms, externalitzant els mitjans de producció (ús de cotxe propi, etc.), així com els drets soci-

als vinculats a l'ocupació, com ara la seguretat social, l'atur o les assegurances d'accidents. Per a Scholz, l'economia col·laborativa corporativa no és simplement una continuació del capitalisme predigital, sinó que implica un salt qualitatiu en els nivells d'explotació laboral i una més elevada concentració desigual de la riquesa (Scholz, 2016).

Scholz, tanmateix, no només denuncia la contribució de l'economia col·laborativa en el desmantellament dels drets laborals, sinó que proposa cercar solucions a partir de reprendre la creació de cooperatives com a via de resistència i alternativa: "El moviment cooperatiu ha d'arribar a un acord amb les tecnologies del segle XXI." A partir d'aquí, analitza propostes del que denomina cooperativisme de plataforma. Per a deixar de dependre d'infraestructures digitals lucratives i de propietaris individuals o accionistes, Scholz proposa un model de propietat democràtic, a partir de plataformes gestionades i propietat de sindicats, municipis i cooperatives, amb una gestió de l'activitat econòmica i l'excedent que beneficiï la col·lectivitat i afavoreixi la reducció de les desigualtats. Entre altres exemples, es refereix a cooperatives de *freelancers* (Loconomics), mercats de compravenda en línia de propietat cooperativa (Fairmondo), plataformes de propietat municipal alternatives a AirBnB (MinuBnB, AllBnb), coo-

peratives de *prosumers* que generen i accedeixen a continguts en plataformes compartides (Stocksy), o plataformes cooperatives del taxi que reben el suport de sindicats. Segons Scholz, els principis del cooperativisme de plataforma són, entre d'altres: la propietat col·lectiva de la plataforma; el pagament decent i la seguretat de renda; la transparència i portabilitat de les dades; el reconeixement del valor generat; la presa de decisions col·lectives en el treball; un marc legal protector; la protecció transferible dels treballadors i treballadores i la cobertura de les prestacions socials; i el dret dels treballadors a desconnectar. Per a Scholz, a més, és necessari generar un ecosistema cooperatiu que vinculi entre si les cooperatives de plataforma (Scholz, 2016).

Segons Mayo Fuster, una de les introductores a Catalunya de les propostes de Scholz –el cooperativisme per a assegurar el govern democràtic de l'activitat econòmica i unes condicions de creació col·laborativa que respectin els drets bàsics–, aquestes s'han de combinar amb les virtuts d'altres processos com ara el procomú digital, que combina enfocaments procomú i propúblics amb l'economia feminista i l'economia circular, ja que aquesta suma podrà desenvolupar una nova economia social, procomú, feminista i ecològica (Fuster, 2016).

## Vers l'autogovern del comú

Si el debat contemporani sobre el comú nasqué en el context de la crisi econòmica, en l'àmbit acadèmic esclatà el 2009 amb la concessió del Premi Nobel d'Economia a la nord-americana Elinor Ostrom pel seu treball sobre el govern dels comuns. Recollint experiències d'arreu del món que demostraven que “l'existència d'espais i béns comunals, és a dir, la no-atribució de propietat específica als seus usuaris, no comportava inevitablement la sobreexplotació dels recursos i la pèrdua i erosió d'aquest patrimoni”, Ostrom tractava d'identificar els principis que caracteritzen els béns comuns. ¿A qui s'inclou i a qui s'exclou en el *comú*? ¿Amb quines regles d'apropiació? ¿Amb quins mètodes de decisió col·lectiva? ¿Quines formes positives de resolució de conflictes s'estableixen? ¿Com es fa un reconeixement institucional o jurídic extern dels comuns? ¿Com es poden organitzar els comuns de forma multiescalar? (Subirats, 2014).

Segons Madrilonia i la seva *Carta de los Comunes*, els comuns són un sistema de gestió de recursos que engloba tant les propietats comunals com els béns o recursos de domini públic i la forma de gestió d'aquests béns i les comunitats que els gestionen. Per a Madrilonia, els criteris fonamentals que tot govern del comú ha de respectar

són: la universalitat, la sostenibilitat, la democràcia i la inalienabilitat (Madrilonia, 2011). Tanmateix, el debat sobre els *comuns*, sorgit per fer front a l'ofensiva privatitzadora de béns públics (educació, sanitat), naturals (aigua, energia, llavors) o de coneixement (cultura, comunicació), no ha estat una resposta automàtica, sinó que s'ha correspost amb la naturalesa de les dinàmiques col·lectives nascudes a l'escalf de les resistències a la desposseïció: unes pràctiques socials basades en una economia popular molt allunyada de la privatització mercantil, però també distants i refractàries a la gestió burocràtica dels béns estatals (Alonso, 2015)".

De fet, la noció del comú emergeix en un context de crisi de la sinergia entre mercat i Estat, entre privat i públic (Laville, 2014), i s'escapa de l'escissió binària entre propietat privada (el comú no és mercantilitzable i no pot ser objecte de possessió individualitzada) i propietat pública. Com assenyala Joan Subirats, estaríem referint-nos a béns i recursos que –més enllà de la propietat o la tinença– assumeixen funcions d'interès social, però no pas de les administracions públiques, sinó de la col·lectivitat i de les persones que la componen (Subirats, 2014).

*El comú*, per a autors com ara Christian Laval, pot ser definit com allò que és públic no estatal. Laval entén que allò que és públic estatal reposa en exigències contradictòries. Per una banda,

garantir la universalitat de l'accés als serveis públics, però per l'altra reservar a l'administració estatal el monopoli de la gestió d'aquests serveis, tot reduint els usuaris a consumidors, exclosos de tota participació en la gestió. Segons Laval, allò que és comú ha de posar fi a aquesta divisió entre funcionaris/tècnics *versus* usuaris. El comú –allò que és públic no estatal– ha de garantir l'accés als serveis mitjançant la participació directa de les persones usuàries en la seva gestió (Laval, 2015).

Aquesta visió, a Catalunya, ha estat desenvolupada des de la gestió comunitària d'equipaments culturals i socials de propietat municipal. Des del laboratori pràctic de l'Ateneu Popular de Nou Barris i altres iniciatives del districte, en els darrers anys s'ha anat definint la noció de *gestió comunitària*, que té a veure amb la definició constant de necessitats col·lectives, amb la provisió, distribució de serveis i recursos comuns i amb la presa de decisions sobre aquests. Segons les seves impulsores, la gestió comunitària ha de garantir: a) l'accessibilitat de la comunitat als serveis i recursos, facilitant la permeabilitat i la incorporació de qualsevol membre de la comunitat a les estructures de gestió i presa de decisions; b) la transparència en la gestió econòmica i en la resta de decisions; c) l'autocontrol i l'autoavaluació per a revisar el compliment dels criteris de control democràtic dels projectes; d) el reforç dels vincles

territorials amb l'entorn, e) la capacitat d'esdevenir una eina al servei de la comunitat que l'envolta per tal de transformar l'entorn; i f) la reversió en els propis projectes i retorn a la comunitat amb criteris de responsabilitat social, bé comú i reciprocitat (Font, Ojeda i Urbano, 2015).

La reflexió a l'entorn de la propietat, la gestió comunitària i sobre allò que és públic no estatal són recurrents en realitats urbanes com ara Can Batlló, un espai veïnal autogestionat del barri barceloní de la Bordeta. Com s'escriu a *Comuns urbans a Barcelona*, la rellevància d'aquesta experiència no es deu només al canvi jurídic de la titularitat –passant de privada a pública–, sinó també a l'estratègia de lluita veïnal que aconseguí l'espai i que el gestiona amb els principis d'autonomia i autosuficiència econòmica, cooperació i democràcia organitzativa (Observatori Metropolità de Barcelona, 2014). A Nàpols, aquests tipus d'espais estan sent reconeguts per les ordenances municipals com a *béns comuns de la ciutat*. Iniciatives com ara L'Asilo no només són un servei a la ciutat, sinó també un intent de construir un laboratori d'autogovern, de mitjans de producció comuns basats en la cooperació (Garcia, 2016).

La gestió comunitària (associativa o comunal) d'equipaments públics pot ser ampliada per la gestió cooperativa dels serveis públics, sobretot en els comuns amb dimensions territorials que plantegen

una necessitat de partenariats entre actors socials i institucionals. El que a Catalunya, en el pla teòric, s'està desenvolupant com a concertació publico-cooperativocomunitària, a Andalusia es possibilita amb fórmules com ara les societats cooperatives de serveis públics, en les quals organismes sobretot municipals poden promoure cooperatives i participar-hi, o incorporar-se a cooperatives existents amb altres actors socials per abastir serveis comuns. A França, la societat cooperativa d'interès col·lectiu (SCIC) és defensada com el model propi per a la gestió dels comuns. Són cooperatives *multistakeholders* –amb exemples importants com ara Enercoop– que associen productors, consumidors, proveïdors i veïns per produir béns i serveis en benefici d'un territori (Thomé, 2016).

Generalment de manera independent a l'administració, a Catalunya les iniciatives cooperatives comencen a afrontar la producció i la gestió de béns comuns en àmbits com ara l'energia (SomEnergia), l'aigua (Comunitat Minera Olesana), l'habitatge (La Borda), les telecomunicacions (SomConnexió) o la mobilitat elèctrica compartida de les noves cooperatives de plataforma com ara la mataronina SomMobilitat i la mallorquina eCotxe. Les cooperatives, sobretot de consumidors i usuàries, s'estan mostrant com una bona forma jurídica i societària per a articular la dimensió social dels béns comuns.



En el marc de l'economia social i solidària, un dels principals elements que obren l'oportunitat als comuns és el mercat social: un conjunt de xarxes de producció, distribució i consum de béns i serveis, amb criteris democràtics, ecològics, feministes i solidaris, constituïdes per empreses de l'economia social i solidària, consumidors i estalviadors individuals i col·lectius, amb l'aliança de moviments socials i institucions locals. Una de les seves pràctiques a potenciar són els ecosistemes cooperatius locals: circuits d'intercooperació socioeconòmica sobre la base de la proximitat territorial i l'afinitat estratègica, que conjuguen dimensió econòmica solidària, incidència en l'espai públic/urbà i impacte sociocomunitari rellevant en l'entorn (Fernández i Miró, 2016). Aprofundint en aquestes tendències, l'economia social i solidària pot exercir un paper de catalitzador i de propulsor dels comuns, però només –com insisteix Christian Laval– en el cas que reforci la qüestió de l'autogovern democràtic, ja que no es poden menystenir els interessos privats que sovint es donen en algunes empreses de l'economia social i solidària. Segons Laval, “el comú dins l'economia social i solidària és un combat”.

Un combat intern, i social: la qüestió dels comuns no pot estar deslligada de la lluita social. Com escriu David Harvey, els béns comuns no són coses que van existir en un altre temps i es van

perdre, sinó que es van produint contínuament. El problema, assenyala Harvey, és que també són contínuament expropiats pel capital en la seva forma mercantilitzada i monetitzada. Així, si el capitalisme tendeix perpètuament a destruir els comuns, la institució dels comuns no pot deslligar-se del combat anticapitalista (Harvey, 2014).

Els comuns, doncs, no només han de ser preservats, sinó que han de ser conquistats i instituïts en cada moment històric, en un procés pràctic i revolucionari d'autoinstitució de la societat. Així, excedeixen la seva condició de béns: no són productes o coses, sinó una dinàmica viva d'autogovern de la riquesa social, una riquesa que fins i tot va més enllà de "tots els béns són susceptibles de ser comuns i gestionats col·lectivament".

Silvia Federici, al descriure com les dones han dirigit els esforços per col·lectivitzar el treball reproductiu (per economitza el cost de reproducció i per protegir-se mútuament de la pobresa, l'Estat i la violència dels homes individuals), ens mostra la necessitat general de la *comunització* dels mitjans materials de reproducció. Cap *common* és possible, per a Federici, a menys que refusem basar la nostra vida i la nostra reproducció en el patiment i l'explotació d'altres persones. Així, la *comunització* és la producció de nosaltres mateixes com un subjecte comú (Federici, 2010b). No hi ha

comuns sense comunitat, sense la col·lectivització de la nostra tasca quotidiana de reproducció de la vida.

## Bibliografia

- ALGARRA, D. (2015). *El comú català. La història dels que no surten a la història*. Vilanova del Camí: Potlach.
- ALONSO, L. E. (2015). “L’actualitat dels béns comuns”, *eldiario.es*, 20 de febrer del 2015.
- BAUWENS, M. (2010). “El mercado se beneficia de la creatividad social, pero sólo devuelve precariedad. Entrevista d’Amador Fernández-Savater”, *Público*, 10 d’abril del 2010.
- BENKLER, Y. (2015). *La riqueza de las redes. Cómo la producción social transforma los mercados y la libertad*. Barcelona: Icaria.
- BOLLIER, D. (2016). *Pensar desde los comunes*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- BRU, M. (2010). “Pagesos sense senyors. Autogestió i lògica econòmica camperola a Europa occidental entre la fi de l’Imperi romà i la consolidació del feudalisme (segles VI-XI)”. Conferència a Sant Celoni, abril del 2010.
- CALLE, Á.; CASADEVENTE, J. L. (2015). “Economías sociales y economías para los Bienes Comunes”, *Otra Economía*, 9 (16): 44-68 (gener-juny).
- Comunaria. *Bienes comunes y economías sostenibles*. [www.comunaria.net](http://www.comunaria.net).
- CORAGGIO, J. L. (2011). *Economía Social y Solidaria: el trabajo antes que el capital*. Quito,

- Abya Yala: FLACSO / Fundación Rosa Luxemburg.
- DE PEUTER, G.; DYER, N. (2010). “Commons and Cooperatives”, *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*, 4 (1): 30-56.
- FEDERICI, S. (2010a). *Calibán y la bruja. Mujeres, cuerpo y acumulación originaria*. Madrid: Traficantes de Sueños.
- (2010b) “Feminism And the Politics of the Commons”. Disponible a: [www.thecommoner.org](http://www.thecommoner.org).
- FERNÀNDEZ, A.; MIRÓ, I. (2016). *L'economia social i solidària a Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona / Marge Books.
- FONT, J.; OJEDA, E.; URBANO, X. (2015). “La gestió comunitària dins l'economia social i solidària”, *Nativa*, 3 de març del 2015.
- FUSTER, M. *et al.* (2015). *Procomún digital y cultura libre. ¿Hacia un cambio de época?* Barcelona: Icaria.
- GUERRA, P. (2010). *Economía de la solidaridad: Consolidación de un concepto, a veinte años de sus primeras elaboraciones*. Disponible a: [www.uv.es/~perezjos/sasecel/docum/Junio%2009/La%20economia%20de%20la%20solidaridad.doc](http://www.uv.es/~perezjos/sasecel/docum/Junio%2009/La%20economia%20de%20la%20solidaridad.doc).
- GURIDI, L.; PÉREZ DE MENDIGUREN, J. C. (2008).
- HARVEY, D. (2014). *Ciudades rebeldes*. Madrid: Akal.
- KROPOTKIN, P. (2005) [1892]. *La conquista del pan*. Buenos Aires: Utopía Libertaria.

- LAVAL, C.; DARDOT, P. (2015). “El desafío de la política de lo común es pasar de la representación a la participación. Entrevista d’ Amador Fernández-Savater, Marta Malo y Débora Ávila”, 3 de juliol del 2015.
- LAVILLE, J. L. (2003) “Cap a una economia social i solidària” a *Nexe*, núm. 11: FCTC, 2003.
- LAVILLE, J. L. (2015) *Asociarse para el bien común. Tercer sector, Economía Social y Economía Solidaria*. Barcelona: Icaria.
- LAVILLE, J. L.; GARCIA, J. (2009). *Crisis capitalista y economía solidaria: Una economía que emerge como una alternativa real*. Barcelona: Icaria.
- LAVILLE, J. L.; LAVAL, C. (2014): “Commun et économie solidaire”, *Debats Politis*. París: Université Populaire Citoyenne - CNAM.
- Madrilonia (2011). *La Carta de los Comunes de la Ciudad de Madrid. Para el uso y disfrute de lo que de todos es*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2011.
- MARX, K. (1872). “L’ expropiació de la terra a la població rural”. A: *El capital*. Disponible a: [www.marxists.org](http://www.marxists.org).
- MIRÓ, I.; DALMAU, M. (2010). *Les cooperatives obreres de Sants. Autogestió proletària en un barri de Barcelona 1870-1939*. Barcelona: La Ciutat Invisible Edicions.

- Observatori Metropolità de Barcelona (2014). *Comuns urbans a Barcelona. Pràctiques de defensa, cura, reapropiació i gestió comunitària*. Disponible a: [bcncomuns.net](http://bcncomuns.net).
- OSTROM, E. (2014) [1990]. *El gobierno de los bienes comunes. La evolución de las instituciones de acción colectiva*. México: Siglo XXI.
- SABIN, F. (2015). “La economía solidaria, el movimiento cooperativista y los comunes”. A: *El procomún y los bienes comunes*. Economistas sin Fronteras (Dossieres EsF; 16).
- SCHOLZ, T. (2016). *Cooperativismo de plataforma: Desafiando la economía colaborativa corporativa*. Barcelona: Dimmons.
- SUBIRATS, J. (2014). “*El debat sobre els béns comuns i l’economia social en l’era digital*”. Disponible a: [www.nexe.coop](http://www.nexe.coop).
- THOMÉ, P. (2016). *(Biens) Communs. Un enjeu stratégique pour l’économie sociale et solidaire*. França: Éditions Yves Michel.
- UGARTE, D. (2012). “Comunidad, comunal, cooperativa”. A: “De los comunales a los commons”, *Documentación Social*, 165.
- VILA-VIÑAS, D.; BARANDIARAN, X. (eds.) (2015). *Buen Conocer / FLOK Society: Modelos sostenibles y políticas públicas para una economía social del conocimiento común y abierto en el Ecuador*. Quito: Instituto de Altos Estudios Nacionales.